

להתודע ולהגלות מחמדי התורה בכל דף בשי"ם

יבמות דף קכא

בענין נפל למים שאין להם סוף

ביבמות דף קכ"א. בגמרא, תנו רבנן נפל למים בין שיש להם סוף, בין שאין להם סוף אשתו אסורה, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים מים שיש להם סוף אשתו מותרת, ושאין להם סוף אשתו אסורה. ובע"כ, ההוא דהוה קאמר ואזיל מאן איכא בי חסא טבע חסא. אמר רב נחמן, האלקים אכלו כוזרי לחסא. מדיבוריה דרב נחמן אזלא דביתהו דחסא ואינסבא, ולא אמרו לה ולא מידי. אמר רב אשי, שמע מינה הא דאמור רבנן מים שאין להם סוף אשתו אסורה, הני מיילי לכתחלה, אבל אי נסיב לא מפקינן לה מיניה.

- א -

תיקון חכמים שלא להתיר בנפילה למים שאין להם סוף

דרבנן, אם שוב העידו אחת מחמש נשים אלו עדות המועיל להתירה לכתחלה, אפשר שסומכין עליהם כיון שעיקר העדות כבר נתקיים ע"י אחרים, ויצאה על פי כשרים מחזקת אשת איש מן התורה. כי לא פסלו חכמים אותן חמש נשים אלא כשעיקר העדות תלוי בהם.

[וכתב דיש להוסיף עוד טעם בזה, דהחשש שיש באותן נשים שמתכוונות לקלקלה נוהג דוקא במקום שאם ניסת תצא מזה ומזה, אבל בנפל למים שאין להם סוף שאם ניסת לא תצא אינן יכולים לקלקלה].

ובספר מראות הצובאות סי' י"ז סקכ"ד כתב דלכאורה יש להוכיח מדברי הגמ' בגיטין דף כ"ג: דגם בדבר שצריך עדות רק מדרבנן אינן נאמנות ויש בהן חשש שמשקרות. אכן כתב דדברי המשנה למלך אינם בכל דבר צריך עדות מדרבנן, אלא דוקא לגבי נפל במים שאין להם סוף שיש עדות המועלת מדאורייתא שבעלה נטבע במים, בזה מועיל עדות של אותן חמש נשים שמעידות שראו אותן מתים מחוץ למים.

ג', אבד זכרו. בבית יוסף סי' י"ז (ד"ה כתב) מביא דברמרדכי (יבמות סי' צ"ב) כתב בשם ה"ר אליעזר מוורדון דממה שאמרו דבמים שאין להם סוף אשתו אסורה, ולא אמרו שהיא אסורה לעולם, שמע מינה דאינה אסורה לעולם, אלא שתלו רבותינו על חכמי הדור ויראי שמים שיתבוננו וישכילו על ענין המאורע. והאר"י שם למצוא עלילה להתיר אשה שנתעגנה ד' שנים על ידי שנטבע בעלה, והחזקות מוכיחות שנטבע, כי הכלים אשר אתו בספינה נמצאו על שפת הים.

אמנם המרדכי כתב בשם הר"ר אברהם דקשה בעיניו להתירה, וכן כתב ראבי"ה (סימן תקא) דכיון שרצו חכמים לנדות מי שהתירה ולא קבעו חכמים זמן לדבר, אין בידנו לבדות דברים מלבנו בלא ראיה, כי במקום שרצו חכמים להתיר פירשו הדברים, כמו שהתירו עד מפי עד ומסיח לפי תומו ופסולי עדות, אכן יש מקומות שהחמירו חכמים ולא חשו לעיגון, כגון במים שאין להם סוף, ואין הולכין אחרי אומדנא דשכיח. ומה שמצינו שהקילו משום עיגונא היינו אחרי שנחקרה העדות יפה בטביעות יפה, אבל בגוף העדות לא הקילו.

והבית יוסף שם מסיק דדברי רבי אליעזר מוורדון אין להם על מה שיסמוכו וכל הגס לבו בהוראה להתיר אשה על פי אותה תשובה, עתיד ליתן את הדין, לכן שומר נפשו ירחק ממנה.

אמנם בשו"ת מהרש"ם ח"ב סי' קס"ח (אות א') מביא דיש כמה פוסקים שסוברים כדעת הר"ר אליעזר שאחרי שאבד זכרו במשך כמה זמן יש

מן התורה יש להתירה על פי כללי הליכה אחר הרוב / בשאר דיני התורה דנין אותו שכבר מת / כמה קולות בדבר / אם ניסת לא תצא / אחרי העדאת עדים כשרים שנטבע אם מועיל עדות נשים שונאות / אבד זכרו / שעת הדחק גדול

- תוס', רמב"ם, תשו' מיימונית, משל"מ, מרדכי, מהרש"ם, שבות יעקב -

א. בתוס' בבבא מציעא דף כ': (ד"ה איסורא) כתבו דדין זה דמי שנפל למים שאין להם סוף אשתו אסורה, הוא רק מדרבנן שהחמירו חכמים משום חומרא דאשת איש לחוש שמא יצא ממקום אחר, אבל מן התורה היא מותרת להנשא, כי מן התורה יש לנו לילך אחר הרוב, ורוב בני אדם שנופלים למים שאין להם סוף ולא ראינו שעלו משם אחרי כשיעור שתצא נפשם, זה מפני שמתו במים, ולא מפני שעלו ממקום אחר.

ולגבי שאר דיני התורה מצינו דמי שנפל למים שאין להם סוף, דנין אותו שכבר מת, כמו שכתב הרמב"ם בפרק ז' מהלכות נחלות הלכה ג' דמי שטבע במים שאין להם סוף, ובאו עדים שטבע בפניהם ואבד זכרו, אע"פ שאין משיאין את אשתו לכתחלה, הרי הירושין נוחלין על פיהם, כי לא החמירו בזה אלא מפני איסור כרת, ולא לענין ממון.

כיוצא בזה, בתשובות מיימונית נשים סי' י"א כתב דאין לתמוה במה שאמרו בגמרא שנטבע רב נחמן שאכלו דגים את חסא, דהא"ך היו רשאי ליטבע כן, הרי מאחר שאין משיאין את אשתו על כרחך שיש בזה ספק אם מת או לא. וכתב דרב נחמן נשבע בהיתר כי מדין תורה הולכין אחר הרוב אפילו לגבי דיני נפשות, אלא דבאיסורי עריות החמירו חכמים ואמרו שלכתחילה לא תינשא אף על גב דרוב אנשים מתים שם, ולכן לא היה בזה חשש שבועת שקר. ובגליון הש"ס להגרעק"א מציין לדבריו.

לאור האמור שאיסורו רק מחומרא דרבנן, מצינו כמה פרטי הלכות שדנו בהם אם יש להקל במי שנפל למים שאין להם סוף, כמו שיבואר.

א', בדיעבד אם ניסת לא תצא. בגמרא מבואר דמה שאמרו דבנפל למים שאין להם סוף לא תנשא, אינו אמור אלא שלכתחילה לא תנשא, אבל בדיעבד אם ניסת לא תצא. וכן כתב בשו"ע אהע"ז סי' י"ז סעיף ל"ג.

ב', עדות ע"י חמש נשים שראו שמת. הנה לעיל דף קי"ז. שנינו דחמש נשים ששונאות זו את זו אין מעידות עדות אשה לומר שמת בעלה, כי חוששין שמחמת שנאה מתכוונות לקלקלה. וכתב במשנה למלך בפרק י"ב מהלכות גירושין הלכה ט"ז (ד"ה נ"ל) שאם הועד על אחד שנפל במים שאין להם סוף ע"י מי שכשר להעיד עדות אשה, ושהה עליו כדי שתצא נפשו, כיון שהאשה יצאה מאיסור תורה, אלא שלכתחילה לא תנשא משום חומרא

לכתחילה לאשה שבעלה נטבע במים שאין להם סוף, והוא מצב של שעת הדחק גדול, שהרי הכלל הוא דכל דבר שמוותר בדיעבד, יש להתירו לכתחילה בשעת הדחק. ואין לדחות ולומר דכל עגונה שאין מתירין אותה להנשא נחשב שעת הדחק ואפילו הכי אסרו חכמים לכתחילה במים שאין להם סוף, דזה אינו, כי בעיגון אין כל העגונות שוות, כי אשה זקנה שאינה רדופה לינשא, אינו נחשב כל כך שעת הדחק, ובפרט כשמצפין שיבואו עדים אחרים בזמן קרוב אשר תוכל להנשא על פיהם, אבל בעגונה ילדה והיא רדופה להנשא יש גם לחוש פן על ידי שמונעים אותה מלהנשא תצא לתרבות רע, וכיון שאין תקוה לעדות אחרים, אולי יש לסמוך להתירה לכתחילה.

אמנם כתב זכיון שלא נזכר חילוק זה בש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים אין להתיר למעשה אלא על ידי צירופים נוספים, כגון כשנשאתה ואבד זכרו זה שנה שנתיים.

- ב -

התרת עגונות לנשים שבעליהן הובאו למחנות השמדה רח"ל במלחמה העולמית

שיש לצרף דעתו, שהרי סומכין על דעת יחיד כשהוא שעת הדחק והפסד מרובה, ולכן במקום זה ודאי שיש לסמוך על דעת יחיד.

ועוד יש לצרף שיטת התרומת הדשן פסקים סי' קל"ט דמה שכמה שנים לא נשמע ממנו הוא רובא דשכיחי טובא שמת, כי בזמננו אפילו אדם בינוני יש לו קול, וכל שכן לפי מה שכתב בשו"ת חתם סופר סי' מ"ח (הני"ל) בזמנינו שנשתנו העתים שקבוע בי דואר בכל מקום אף בכל אדם עדיף מקול של צורבא מדרבנן. וכל שכן בזמנינו שעוד ניתוספו לאין ערוך בי דואר ומהירות הידיעות מכל העולם נגד זמן שנת תקע"א שכתב החת"ס תשובתו, וגם נתרבו העתונים בכל המדינות. וגם מצד הלחץ והעוני הגדול והרדיפות שבכל המקומות מבקש כל אחד מישראל שנשאר בחיים את קרוביו שהשאר הש"י"ת ברחמי לפליטה, וכותבים לקרובים ולרוחקים, שודאי יש בזה אומדנא דמוכח טובא ממה שלא נשמע ממנו שמוכח שנהרג, וכיון שכל אדם הוא באומדנא זו, אין בזה משום לא פלוג, ויש להתירה גם לכתחילה.

ולכן יש להתיר נשים שבעליהן הובאו למחנות השמדה שעמדו ליהרג ולא נשמע מהם כלום וכבר עברו מאז איזה שנים. ויש להתיר גם אלו שידוע רק שהובלו לשם, ולא ידוע מביאתם לשם, כי אין לחוש שברחו משם כי שמירת הרשעים ימ"ש היתה מעולה ביותר, ולא היה שייך לשחד כי לקחו מהם הכל ולא היה להם מה ליתן. ולכן יש להתיר ולא לעגן הרבה בנות ישראל ולא לבטל בני ישראל מפריה ורביה, ולא לגרום ח"ו ליתן יד לפירצה להנשא באיסור ח"ו.

ובשו"ת רבי יונתן שטייף סי' כ"א העלה ג"כ היתר עגונות לנשים שבעליהן הובאו למחנות השמדה, וכתב ג"כ שמן התורה ודאי אבדו חזקת חיים, ודינן כמי שטבע במים שאין להם סוף, ולכן מן התורה ודאי רשאיות להנשא. ומצד שאסרו חכמים בטבע במים שאין להם סוף, יש להתיר אפילו מדרבנן, כי מאחר שזו שאלה שנוגעת לאלפי נשים כאחד, ודאי שיש לחוש לאותן שאם לא ניתן להנשא בהיתר ינשאו באיסור, ואין לך שעת הדחק גדול מזה, ויש לסמוך על דברי השבות יעקב (הני"ל) דמה שמוותר בדיעבד מותר לכתחילה בשעת הדחק. ועוד, כי מאחר שלא שמעו מהם אחרי המלחמה יש לסמוך על דעת הפוסקים להתיר מדין אבד זכרם. והיתר זה הוא לכל מי שהובאו למחנות השמדה, ואע"ג ששם חילקו אנשים לצד כבשונות של אש ולצד מחנות העבודה, מכל מקום כל שלא נודע עליהם שנשלחו למחנות עבודה, נחשב שהובאו לצד הכבשונות של שריפה, ויש להתיר לנשותיהן להנשא.

להתירה, ודלא כמשמעות הב"י שהיא דעת יחידאה. אמנם הוא מוכיח שגם הר"ר אליעזר לא התיר לכל בעל שאבד זכרו, אלא דוקא כשיש חזקה גמורה שאילו היה חי היה מגיע לביתו, וכמו בעובדא שהיה אצל הר"ר אליעזר שהבעל היה אברך צעיר והאשה צעירה והיה להם בן ובת, ואביו היה בחיים והיה עשיר ושלה אביו שלוחים לחפשו ולא מצאוהו וחזקה שאינו עובר על כבוד אביו, וחזקה שאינו עובר על שאר כסות ועונה, ועוד שרחמי האב על בניו הקטנים, ועוד שתפס קנין אדעתא דשבועה לחזור, וכל אלה החזקות יש לסמכם לרובא דספינות שנטבעות בים שהם למיתה, וגם הוא לא התיר אלא דוקא בצירוף אותן החזקות, אמנם בחסר אחד מאותן החזקות יש לומר דגם הר"ר אליעזר לא התירה, אמנם כשיש אותן החזקות ישנן עוד פוסקים שסוברים כדעת הר"ר אליעזר. א

ד, בשעת הדחק גדול. בשו"ת שבות יעקב ח"ג סי' ק"י דן אם יש להתיר

אם יש לדמות אנשים שהובאו למחנות השמדה למי שנפל למים שאין להם סוף / אין לדמות ספק שאירע לרבים לספק שאירע ליחיד / בנידון זה ודאי יש לסמוך על מה שאבד זכרו / מאחר שהוא ספק על אלפי נשים כאחד יש להתירן לכתחילה מחמת שעת הדחק

- אגרות משה, שו"ת רבי יונתן שטייף -

ב. ענין זה שלפנינו הוא אחד מן המקורות שבו טרחו הרבנים ז"ל אחרי המלחמה השנייה להתיר אלפי עגונות שלא היה גביית עדיות שראו שמתו בעליהם, והיו רק עדיות שהובלו בתוך קרונות למחנה ההשמדה. ונכתבו הרבה תשובות בזה, ונביא רק גרגיר אחד כפי האפשרי.

בשו"ת אגרות משה אהע"ז ח"א סי' מ"ג מבאר שהעגונות שבעליהן היו במקומות שהרשעים ימ"ש שרפום בכבשוני האש, וניצולו מהם רק מעטים גם לא אחד מאלף, וגם אלו שידוע רק שנשלחו לשם, מן התורה הולכין אחר הרוב, כי רוב רובם שהובאו למחנות ההשמדה נהרגו על קידוש השם. אלא שמכל מקום יש לדמותו למי שטבע במים שאין להם סוף, שאע"ג שמן התורה ראוי להתיר על פי כללי רוב, מכל מקום אסרו חכמים לכתחילה להנשא על פי אחר הרוב.

אמנם כתב דמדברי רבנו ירוחם נתיב כ"ד ח"ג יש ללמוד דלא תקנו חכמים תקנה זו אלא בדבר שהספק ברוב הפעמים הוא על איש אחד, כמו איש שנטבע בנהר, ואז אפילו כשנזדמן שהיה ספק על הרבה אנשים הרי הם בכלל האיסור, אבל אין ללמוד מזה שתהא התקנה נוהגת גם במצב שבתחילתו נולד הספק על הרבה אנשים כאחד, ובזה לא תקנו חכמים לאסור, ולכן אין לדמות האנשים שהובאו למחנות השמדה לנפל למים שאין להם סוף, וזה נשאר על עיקר הדין שהולכין אחר הרוב להקל.

ולכן באלו שהיו במחנות ההשמדה שהספק נולד מיד על הרבה אנשים כאחד, והוא רוב גדול שלא נשארו בחיים אפילו אחד מאלף, יש להתירן אפילו מדרבנן.

ועוד, כי יש לצרף שיטת הר"ר אליעזר מוורדין (הני"ל) שגם מי שנפל למים שאין להם סוף לא אסרו לעולם אלא עד זמן שיהיה אומדנא מחכמי הדור שכבר מת. וכל שכן בעובדא שלפנינו שלא היתה התקנה ביחוד על זה, אלא שבאנו ללמוד לאסור ממי שטבע במים שאין להם סוף, דבזה בודאי שיש להתיר אחר זמן רב שיהיה האומדנא מחכמי הדור שכבר מת. ובזה ודאי

השלמות והוספות

שאינן מתירין גם בימינו בטבע במים שאין להם סוף על ידי שיש שני רובא כדברי החת"ס, זה משום שכל תלויה ברוב נולדה בעצמה, כי בתחילה נטבע במים, ואין הולכין אחר רוב זה, ואחרי זמן רב נולד לנו עוד תלויה ברוב דממה שלא נשמע ממנו מוכח שמת במים, וכשם שאין הולכין אחר רוב נטבעין למיתה, כך אין הולכין אחרי רוב שבדאי היה נשמע ממנו, אבל כשנולדו שני התלויות אחרי הרוב כאחד, כגון שלא היה ידוע כלל שנטבע במים, ורק אחר זמן רב נודע אצלינו שבעלה היה בספינה שנטבעת במים, כיון שהם שני תלויות אחרי הרוב שנולדו אצלינו כאחד, יש מקום להתירה לכתחילה.

בזמנינו אבד זכרו יש להחשיבו כמו שני רוב / הגיע לפנינו ידיעה שנטבע בספינה מזמן רב

- חתם סופר, עין יצחק -

א בשו"ת חתם סופר אהע"ז סי' נ"ח (ד"ה והנה) וסי' ס"ה (ד"ה ובתשו"י) כתב דבימינו שנשתנה הענין שבקל מודיעים ממדינה למדינה על אדם שהוא נמצא בחיים היה מקום להתיר יותר מבזמן הגמרא, ונחשב כאילו יש שני רובא להתירה, א, מחמת עצם הטביעה בים, ב, מחמת שודאי היה נשמע אצלינו שהוא חי. אמנם מכל מקום כתב דאין להתיר מה שאסרו חכמים.